

KONVERENTS „KARL RISTIKIVI 100”

2012. aasta oktoobris tähistati Karl Ristikivi 100. sünniaastapäeva kaheosalise kirjanduskonverentsiga: 16. oktoobril Tartus Kirjandusmuuseumis ja 17. oktoobril Tallinnas Kirjanike Majas.

Tartu konverentsipäeva esimese kõnelejana andis Janika Kronberg ülevaate Karl Ristikivi loometeest, tema teoste vastuvõtust ja tõlkimisest. Pike-malt rääkis Kronberg Ristikivi muuseumi rajamise raskustest nõukogude ajal ning Helgi Ebberi väsimatust tööst kirjaniku tutvustamisel. Samuti kirjeldas oma kirjanduslikku detektiivitööd Ristikivi pärija otsimisel, esitledes pärijat, Korfu saarelt pärit Spiridonis (Spyro) Arvanitist, paar kuud varem ülesvõetud video vahendusel. Selgus ka kõnekas fakt, et Ristikivi lubanud temast romaanigi kirjutada, kuid jõudis kauaaegset sõpra kujutada ainult kõrvaltegelasena. Kas Spyrost kunagi ka mõne romaani peategelane saanuks, jääb saladuseks.

Eluloolistel teemadel jätkas Enn Lillemets, nimetades Ristikivi üheks peateoseks tema päevaraamatut, mis ilmus rohkem kui 30 aastat pärast kirjaniku surma. Lillemets tõi välja päevaraamatus esile tõusva mineviku-Eesti, eriti lapsepõlvemälestused, pakkudes siiski, et Ristikivi tõeline kodu oli unenäos ja kujutluses, sest päris kodu ei ole tal kunagi olnud.

Eva Lepik juhtis tähelepanu Ristikivi motiivistikule, tuues esile Läänemaa looduse kirjeldamise detailirohkuse ja sära, samas melanhoalse igatsuslikkuse selle kadunud sära järele, aga ka sinise kui puhtuse ja igatsuse värvi kordumise Ristikivi loomingus. Nii

näiteks leiab tihti tegelasi, kes, sinine mantel üll, teekonda alustavad.

Brita Melts kõneles Ristikivi Vahe-mere-ruumist, tema reisidest reaalsel maastikul ja unistuste Arkaadias, mille kirjanik leidis Itaaliast ja Sitsiliast, mitte Kreeka kuivast pinnasest. (Vt selle kohta ka J. Kronberg, B. Melts, Karl Ristikivi rändav Arkaadia. – KK 2012, nr 10, lk 721–733.) Geograafilisi motiive puudutas ka Krista Keeduse ettekanne, mis keskendus Dante Alighieri „Jumaliku komöödiaga” seostuvale struktuurile Ristikivi ajaloolises sarjas, jaotades romaanid neis esinevate või domineerivate geograafiliste regioonide ja aastaaegade alusel paradiisiromaanideks ning põrgu ja purgatooriumi motiive kandvateks teosteks.

Cornelius Hasselblatt vaagis isamaatust kui põhilist eksiilikogemust või -tunnetust ja liigset isamaatunde otsimist Ristikivi luulest, osundades senise retseptiooni mõningasele ühekülgsusele selles vallas ning tõigale, et Ristikivi oli rohkem kosmopoliit, kui tema kaasaegsed või hilisemad käsitlejad on näha soovinud, viidates rohketele rändamisega seotud motiividele Ristikivi luules.

Külliki Kuusk võrdles Karl Ristikivi ja Uku Masingu luules leiduvaid ühisjooni, kõrvutades mõlema luuletaja filmihuvist inspireeritud luuletusi ja nähtud filmide põhjal konstrueeritud naiseideaale. Kadri Tüür seevastu võttis luubi alla Ristikivi lasteloomingus leiduvad loomtegelased ja nende karakteristik. Loone Ots otsis Ristikivi romaanidest roosi motiive ning tõmbas paralleele ooperimaailmaga. Lauri

Kärk esitles tähelepanuväärset arhiivileidu: Karl Ristikivi filmikavandit pealkirjaga „Lipp tõuseb” aastast 1937, mis riikliku propagandatalituse stsenaariumivõistlusel jäi tähelepanuta ning film selle järgi loomata.

Jaan Kaplinski, kelle esseistliku ettekande esitas eemalviibiva autori palvel Janika Kronberg, tõdes, et Ristikivi „Rohtaed” ja „Hingede öö” jätsid talle sügava mulje ning Ristikivi luule mõjus noorpõlves kui ilmutus, mille mõju kestab tänaseni. Sellest inspireeritult kirjutas Kaplinski luuletuse „Valgusepühad” ning saatis käsipostiga Ristikivile, kes seda pikka luuletust oma päevaraamatus hea sõnaga ka maininud on.

Õhtu lõpetas Soome folkansambel Põlev Ristikivi, mis pakkus huvitava ja värske muusikalise tõlgenduse Ristikivi luuleloomingu st.

Konverentsi teise päeva Tallinna Kirjanike Majas avas Jaan Undusk, meenutades sellessamas musta laega saalis Karl Ristikivi 75. sünniaastapäeva puhul peetud konverentsi 25 aastat tagasi, 1987. aastal, mis pani aluse pagulas kirjanduse uurimisele.

Rutt Hinrikus kõneles Ristikivi käsikirjadest. Eestisse jäänud paberid (teoste käsikirjad, sealhulgas avaldamata tekstid, fragmendid, kirjad jm) andis kirjaniku kunagine korteripere naine Irene Pulst üle pärast Ristikivi surma ja need asuvad praegu Eesti Kultuuriloolises Arhiivis. Neid ei ole eriti palju, osa materjali on sõja ajal kaduma läinud. Pagulasaja käsikirjad asuvad Rootsi Riigiarhiivis säilitatavas Balti Arhiivis ja neid on tunduvalt rohkem. Ristikivi pagulasperioodi kirjavahetusi on hoolega säilitatud. Nende lugemine avab kirjaniku mõistmiseks uusi võimalusi. Ristikivi kirjades ja päevikutes on rohkesti vihjeid teostamata ideedele, kirjutamata teostele.

Õnne Kepi ettekanne „Rohtaed ja Arkaadia. Aeg maastikus” keskendus

Ristikivi romaanidele „Kõik, mis kunagi oli” (1946) ja „Ei juhtunud midagi” (1947) ning tema 1950. aastatel loodud luulele. Esineja kõneles Ristikivi loomingu aja- ja ruumikäsitluse metafüüsilisemaks muutumisest paguluses. Kirjaniku nende aastate loomingu tunnuslik-poeetiline aluspõhi on ühtne, sellest lähtub ka romaan „Hingede öö” ja hiljem tema luulekogu „Inimese teekond”.

Jaan Undusk kõneles teemal, miks hakkas Ristikivi 1960. aastatel kirjutama romaane Euroopa ajaloost („Mälukaotuskirjandus. Karl Ristikivi ajaloolisest proosast”). Esineja arutles mälu kaotuse ja mälunihke üle ning püstitas hüpoteesi, et Ristikivi hakkas kirjutama ajaloolisi romaane kaugelest maa-dest just seetõttu, et osa tema Eesti-mälu oli trauma tõttu lukustatud. Euroopa ajaloost kirjutades ei olnud ta seotud traumaatiliste ideoloogiliste skeemidega, oli vabam. Oma viimases romaanis „Rooma päevik” jõuab Ristikivi siiski ka Eesti teemani ja Baltimaadest pärit tegelaseni (Kaspar von Schmerzburg). Tema teostumata kavatsuste hulgas on romaan Jüriöö ülestõusust, millest ta kirjutas 1966. aastal Bernard Kangrole. Tundub, et Ristikivile pakkus huvi peamiselt Jüriöö ülestõusu rahvusvaheline, euroopalik aspekt. (Jaan Unduski ettekande tekst on avaldatud Loomingu 2012, nr 10.)

Kui Ristikivi kirjutamata teostele olid vihjanud oma ettekannetes nii Rutt Hinrikus kui ka Jaan Undusk, siis Marek Tamm püüdis Ristikivi päevikute ja kirjade põhjal kaardistada enam-vähem kõiki tema kirjutamata teoseid. See materjal on üllatavalt suur: 37 romaani, 10 näidendit, 5 rootsikeelset kriminaalromaanit jm. Tähelepanuväärne on see, et enamasti on Ristikivi oma kirjutamata teosed ka pealkirjastanud.

Tiit Aleksejev vaatles tekste, mida Ristikivi oli kasutanud romaanis „Viimne linn” kirjutamisel. Jeruusalemma

kuningriigi keskus Akkon tehti 1291. aastal sõna otseses mõttes maatasa ja muutus paljudeks sajanditeks viiras-tustelinnaks. Alles XVIII sajandil hakati Akkonit taastama. Uued ehitused rajati Osmani impeeriumi ajal vanadele müüridele. Ristikivi kirjutas oma romaani Akkonis käimata. 1962. aastal on ta päevaraamatus tõdenud, et nii või teisiti ei ole Akkonis midagi näha. „Viimne linn” on kirjutatud kirjalike allikate põhjal ja linna kirjeldamiseks on kasutatud ka vanu kaarte. Tulemus on fenomenaalne. Ja kui kirjanik lõpuks praegusesse Akkonisse jõudis, tundus kõik kuidagi väga tuttav, nagu ta kirjutab Uku Masingule.

Aarne Ruben tuletas „Viimse linna” seoses meelde templirüütlite erakordselt rikkalikku folkloorset pärimust (Püha Graali otsingud, mõõga kaotamine, seiklused roosi, risti ja püha hauaga, Mäevana ja Hingede kaevu lood). Mõnevõrra on seda pärimust kasutanud ka Karl Ristikivi oma „Viimses linnas”.

Seejärel rääkisid oma kogemustest Ristikivi tõlkimisel Jean Pascal Ollivry, Peeter Puide, Tarah Montbélialtz ja Ljudmilla Kokk (Simagina). Peeter Puide on tõlkinud rootsi ja Tarah Mont-

bélialtz prantsuse keelde „Inimese teekonna”. Jean Pascal Ollivry ja Ljudmilla Kokk (Simagina) on vahendanud kirjaniiku proosateoseid, vastavalt prantsuse ja vene keelde. Peeter Puide mõtisklus Ristikivi tõlkimise teemadel („Karl Ristikivi tõsikindluseta maailmas”) on avaldatud Loomingus 2013, nr 1.

Konverentsile järgnes kirjanduslik kolmapäev, kus Enn Nõu kõneles Karl Ristikivist ja näitas temast jäädvustatud katkendeid amatöörfilmidest. Heli-lindilt kuulati 1966. aastal Eesti Rahvusfondi koosolekul peetud Ristikivi ettekannet eesti nõukogude kirjandusest, mis on tekstina avaldatud tema „Eesti mõtteloo” sarjas ilmunud raamatus „Viimne vabadus” („Kirjanduse olukord kodumaal”, lk 95–111). Laule Ristikivi tekstidele esitasid Jean Pascal Ollivry ja Helena Tulve („Sõnajalad”), Tõnu Tepandi ja ansambel Põlev Ristikivi.

Konverentsi korraldasid Karl Ristikivi Selts, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, Eesti Kirjanduse Teabekeskus, Eesti Kirjanike Liit.

KRISTA OJASAAR, MALL JÕGI